

HISTORICKÉ EPOCHY A LITERÁRNÍ SMĚRY – STRUČNÝ PŘEHLED

ANTIKA

Označení pro řecký a římský starověk. Obvykle se vymezuje jako období od Homéra (8. nebo 7. století př. n. l.) do pádu Západořímské říše (5. století n. l.), ačkoliv hranice samozřejmě nejsou nějak jasné nebo ostré.

STŘEDOVĚK

Období mezi antikou a renesancí. Přibližně od konce 5. do konce 15. století. Náboženství prostupovalo celé myšlení, literaturu a život středověkého člověka. Pro středověk je typické alegorické myšlení. Mezi typické středověké žánry patří např. legenda nebo hrdinský epos.

RENESEANCE A HUMANISMUS

Renesance začala ve 14. století v Itálii, trvala zhruba do 1. pol. 17. století. Souvisí s rozvojem obchodu a měst. Šlo o snahu obnovit antickou kulturu a vzdělanost. Ideálem byla všestranně rozvinutá osobnost. Humanismus je vzdělanecká stránka renesance – důkladné studium původních latinských a řeckých spisů. Ve středu zájmu je člověk.

BAROKO

Baroko následuje po renesanci, trvalo přibližně od poloviny 17. stol. do první poloviny 18. stol. Typickou barokní dobou je doba třicetileté války. Hlavním tématem literárních děl je opět (jako ve středověku) náboženství. Pro baroko jsou typické úvahy o smrti, pocit marnosti tohoto světa a následný obrat k Bohu, záliba ve vyhocených kontrastech a protikladech.

KLASICISMUS A OSVÍCENSTVÍ

Osvícenství je hnutí z 18. stol. Klade důraz na rozum, položilo základy pro rovnost lidí, lidská práva a toleranci. Klasicismus je umělecký směr, který vznikl v 17. století ve Francii. Souvisí se snahou osvícenců o racionalitu. Klade důraz na rozum, snaží se o napodobování antiky, má pevný systém estetických pravidel. Rozlišuje mezi *vysokým stylem* se vznešenými postavami a jazykem a *nízkým stylem* s prostými postavami a jazykem. Nemá rád míšení těchto stylů.

PREROMANTISMUS A ROMANTISMUS

Na rozdíl od klasicismu nekladou preromantismus a romantismus důraz na *rozum*, ale na *city*. Romantický hrdina bývá osamělý, výjimečný, často nešťastný jedinec. Touží po ideálu, nedokáže se smířit se světem, jaký je. Romantická láska obvykle bývá vášnivá a nenaplněná. Velkou roli hraje v romantických uměleckých dílech příroda.

REALISMUS A NATURALISMUS

„Realismus“ je umělecký směr z 2. poloviny 19. století. Je zaměřený na „skutečnost“, snaží se o „věrné zachycení“ typických postav a typického prostředí. Zobrazuje a kritizuje tehdejší společenské problémy. Převažují v něm prozaické žánry.

Naturalismus je druh realismu zaměřený téměř výlučně na záporné jevy jako zločinnost, alkoholismus, chudoba, prostituce atd. Jeho tvůrcem je Émile Zola. Postavy v naturalistických knihách bývají determinovány svým genetickým původem a prostředím. Své knihy Zola (naivně) pojímal jako ekvivalenty přírodovědných experimentů.

PROKLETÍ BÁSNÍCI

Básníci, kteří se vyznačují životem „na okraji společnosti“ a antisociálním chováním, jako je alkoholismus, braní drog, promiskuita, rušení nočního klidu atd. Zároveň ovšem tito básníci vyznávají a hledají krásu, především v poezii, a kladou velký důraz na formální stránku svých básní.

SYMBOLISMUS

Snaha o zachycení hlubší podstaty skutečnosti prostřednictvím symbolů (symbol – věc, která odkazuje na nějaký další význam; např. kotva = naděje), metafor, mýtů a dalších prostředků.

IMPRESIONISMUS

Umělecký směr snažící se o zachycení subjektivních vjemů a prožitků z dějů a krajiny. Typicky se jedná o lyrická díla.

DEKADENCE

Původně hanlivé označení. Důraz na estetičnost, na temnou stránku života, smyslnost, vnitřní prožitky (často morbidní). Autoři se často stylizovali do pozice aristokratů.

MODERNISMUS A AVANTGARDA

Na počátku 20. století došlo k explozi uměleckých směrů (např. expresionismus, dadaismus, futurismus, poetismus a surrealismus) snažících se umělecky novým způsobem ztvárnit nové skutečnosti moderního světa. Tyto směry bývají souhrnně označovány jako *avantgarda* nebo *modernismus*.

EXPRESIONISMUS

Směr zaměřující se na nitro člověka, usilující o vyjádření jeho psychického stavu, často úzkostného.

DADAISMUS

Umělecký směr usilující o rozbití všech zvyků a pravidel včetně těch gramatických, což vede k ztrátě jakéhokoliv významu. Typická je snaha šokovat, jedna z metod „složení“ dadaistické básně je losování slov z klobouku.

FUTURISMUS

Básnický směr oslavující moderní civilizaci, velkoměsta a techniku a odmítající tradice a vše staré. Tento směr dospěl až ke zvrhlostem jako opěvování války nebo výzvy k zapalování muzeí.

POETISMUS

Původní český avantgardní směr. Usiluje o hravost s jazykem i motivy, záměrem je poskytnout lidem pocit štěstí tady a teď. Tematicky se projevuje zálibou v exotice a v lidových zábavách, jako jsou cirkusy, poutě, kabarety atd.

SURREALISMUS

Umělecký směr ovlivněný psychologickými teoriemi Sigmunda Freuda. Je založený na automatickém psaní, oproštění se od logiky, snaze proniknout do podvědomí. Často je použit automatický záznam myšlenek, pocitů a obrazů. Surrealistickou metodou může být např. záznam snu.

LOST GENERATION (ZTRACENÁ GENERACE)

Skupina především amerických spisovatelů, kteří obvykle jako mladí muži zažili první světovou válku. Měli potíže vrátit se zpátky do mírového života a začlenit se do společnosti, nevěřili jejím hodnotám.

EXISTENCIALISMUS

Filosofický a literární směr, který se rozvinul zejména po druhé světové válce ve Francii. Zabývá se „bytím člověka v soudobém světě“, tento svět je vnímán jako absurdní a Bohem opuštěný. Člověk je v tomto světě cizincem.

SOCIALISTICKÝ REALISMUS

Směr, který se ve 30. letech stal oficiálním literárním směrem v Sovětském svazu a později v dalších zemích, které se staly zotročenými satelity tohoto státu. Knihy mají být o životě dělníků, prosazovat a oslavovat komunistické ideje, věrnost straně atd. Socialistický realismus nezobrazuje (ani nechce zobrazovat) skutečný život v socialistických zemích, ale podává jejich zidealizovaný obraz odpovídající přáním vládnoucího režimu (jde tedy vlastně o propagandu, a ne o umění). Typickým prostředím může být továrna, typickým motivem traktor, hlavní postavou např. svářeč, který je členem komunistické strany.

BEAT GENERATION (BEATNÍCI)

Skupina amerických spisovatelů z 50. let 20. století. Vyznačovali se „bohémským životem“ kontrastujícím s okolní společností – toulání se, alkohol, drogy atd. Jejich tvorba je do velké míry autobiografická. Byli výrazně ovlivněni jazzovou hudbou a východními filozofiemi a náboženstvími, jako je např. buddhismus.

MAGICKÝ REALISMUS

Umělecký směr spojující „realistické“ vyprávěcí postupy s fantastickými a mytologickými motivy, jakási umělečtější fantasy. Tento směr bývá hodně spojován s latinskoamerickou literaturou dvacátého století.

ABSURDNÍ DRAMA

Druh dramatu pěstovaný po druhé světové válce. Děj bývá založený na nějaké bizarní situaci či myšlence. Jazyk bývá často narušený, ztrácí komunikační funkci, mezi replikami postav někdy nebývá žádná logická souvislost.

POSTMODERNISMUS

Těžko definovatelný směr přicházející po modernismu. Odmítá snahu o univerzální pohled a o „závažnou výpověď“ o světě, všechno je bráno spíše jenom jako hra a ironie. Dochází ke stírání hranic mezi vysokou (uměleckou) a nízkou (zábavnou) literaturou a k míšení různých tradičních literárních žánrů.

MÁJOVCI

Skupina českých literátů 19. stol., kteří se almanachem *Máj* přihlásili ke K. H. Máchovi a jeho odkazu. Snažili se zachytit skutečnost včetně negativních rysů, usilovali o pozvednutí české literatury na evropskou úroveň. Někteří představitelé: J. Neruda, V. Hálek, K. Světlá, J. Arbes.

RUCHOVCI (TZV. ŠKOLA NÁRODNÍ)

Skupina českých autorů druhé poloviny 19. století kolem almanachu Ruch. Soustředili se na národní, slovanskou a venkovskou tematiku. Někteří představitelé: Sv. Čech, E. Krásnohorská, J. V. Sládek.

LUMÍROVCI (TZV. ŠKOLA KOSMOPOLITNÍ)

Skupina českých autorů druhé poloviny 19. století kolem časopisu Lumír. Usilovali o světovost české literatury a dokonalost literární formy, hodně překládali a uváděli do češtiny nové formy. Někteří představitelé: J. Vrchlický, J. V. Sládek, J. Zeyer.

ČESKÁ MODERNA

Autoři, kteří podepsali Manifest české moderny (1895). Tento manifest koncipovali spisovatel J. S. Machar a kritik F. X. Šalda; požadovali v něm od autorů a pro autory individualismus, tvůrčí svobodu a kontakt s evropskou kulturou.

GENERACE BUŘIČŮ

Generace českých spisovatelů z počátku 20. století. Navazovali na literární modernu (symbolismus, impresionismus, dekadence). Politicky se na začátku obvykle hlásili k anarchismu, toužili po radikální změně společnosti. Spojovala je „kritika měšťanské společnosti“, časté je u nich téma vztahu mezi mužem a ženou a kritika jeho tradiční podoby.

DEVĚTSIL

Prvorepublikové sdružení avantgardních levicových umělců. Tito autoři se nejprve soustředili na tzv. proletářskou poezii, později na poetismus, který v prostředí Devětsilu vznikl.

SKUPINA 42

Skupina českých spisovatelů a výtvarníků. Autoři se zaměřovali především na moderní město, typické jsou pro ně motivy městské krajiny. Soustředili se na všední život ve městě, často používali mluvenou podobu řeči a slang.